

راهبردها، روش ها و اصول تدریس

دکتر هادی پورشافعی
(دانشیار، دانشگاه بیرجند)

www.Ketab.ir

هادی پورشافعی (دانشیار دانشگاه بیرجند)

عنوان: بام پدیدآور: راہبردها، روش‌ها و اصول تدریس / ہادی پور شافعی.

مشخصات ظاهرية: ۳۲۶ ص، سور، جدول، نمودار.

وضعیت فهرست نویسی: فبا

یادداشت: کتابنامه

موضوع: تدریس - روش شناسی

Teaching -- Methodology: موضوع

موضوع: تحولات آموزشی

موضوع: Educational change

موضوع: یادگیری

Learning: موضوع

شناسه افزوده: دانشگاه بیرجند

رده بندی کنگره: LB۱۰۲۷

رده بندی دیویی: ۳۷۰

شماره کتابشناسی ملی: ۵۷۷۸۷۲۵

خرید اینترنتی این اثر در سایت: www.tehranbokr.ir

ناشر: دانشگاه بیرجند

تیراڑ: ۵۰۰ جلد

چاپ اول: تابستان ۱۳۹۸

امور فنی: انتشارات فکر پیکر

صفحه آرایي: فائزه دستگري

طراح جلد: نفیسه شکرانی

لیتوگرافی و چاپ: واصف

قیمت: ۴۵۰۰۰ ریال

شایک: ۹۷۸-۶۲۲-۶۵۸۲-۰۷-۰

فصل ۱

تحولات محیطی، یادگیری، یادگیرنده و معلم

۱۷	 مقدمه
۱۷	 نگاهی به یادگیری
۲۰	 تحولات تدریس
۲۲	 دیدگاه‌ها جهت گیری‌های تازه در یادگیری
۳۱	 ابعاد تغییرات
۳۶	 تحول جوامع
۳۹	 دورنمای تغییر
۴۲	 طرح دو دیدگاه
۴۴	 سخن پایانی فصل

فصل ۲

تحولات حوزه یادگیری و تدریس توسعه و بالندگی حرفه‌ای معلم

۴۷	 مقدمه
۴۷	 معلم فککور
۵۰	 نظریه و عمل در تدریس
۵۳	 توسعه حرفه‌ای معلم
۵۵	 اجتماع و فرهنگ حرفه‌ای
۵۷	 ابعاد توسعه و بالندگی حرفه‌ای معلم
۶۰	 سخن پایانی فصل

فصل ۳

راهبردهای آموزش و تدریس

۶۳	 مقدمه
۶۳	 ماهیت و تعریف راهبرد
۶۵	 راهبرد در مقام تمثیل
۶۷	 انواع راهبردها، رویکردها و سبک‌ها
۷۳	 راهبردهای پنج‌گانه تدریس (آموزش)

۷۵ **راهبرد اول: راهبرد مستقیم**

۷۸ مراحل اصلی راهبرد مستقیم

۷۹ روش های آموزش مستقیم

۸۱ آموزش برنامه ای و اصول آن

۸۴ نظریه های یادگیری زیربنایی در راهبرد مستقیم

۸۸ اصول اجرایی راهبرد مستقیم

۹۰ ارزیابی راهبرد مستقیم

۹۵ **راهبرد دوم: راهبرد غیرمستقیم**

۹۹ مبانی، اصول و مشاهدات راهبرد غیرمستقیم

۱۰۲ یادگیری در راهبرد غیرمستقیم و تدریس فعال

۱۰۴ اهمیت و ضرورت یادگیری روش های فعال در تدریس

۱۰۶ اهداف رویکرد اکتشاف در تدریس

۱۰۷ فرآیند اکتشاف و حل مسئله

۱۱۰ رویکردهای حل مسئله

۱۱۱ شرایط و ویژگی های تسهیل کننده فرایند اکتشاف

۱۱۵ محاسن و محدودیت های روش اکتشاف

۱۱۹ نقد راهبرد غیرمستقیم

۱۲۰ **راهبرد سوم: راهبرد تعاملی**

۱۲۰ ماهیت راهبرد

۱۲۵ اهداف و ویژگی های راهبرد تعاملی

۱۲۶ مبانی نظری راهبرد و روش های تدریس مرتبط با آن

۱۲۷ نقد راهبرد

۱۲۸ **راهبرد چهارم: یادگیری از طریق تجربه**

۱۲۸ ماهیت راهبرد

۱۳۱ مراحل و روش های تدریس راهبرد از طریق تجربه

۱۳۴ نقد راهبرد

۱۳۴ **راهبرد پنجم: یادگیری مستقل**

۱۳۴ ماهیت راهبرد

۱۳۹ انواع یادگیری بازراهبرد مستقل

۱۴۰ یادگیری خود تنظیمی

۱۴۳	جمع‌بندی از انواع راهبردهای آموزش
۱۴۵	سخن پایانی فصل

فصل ۴

نوع‌شناسی روش‌های تدریس (یاددهی - یادگیری)

۱۴۹	مقدمه
۱۴۹	روش و روش‌های تدریس
۱۵۲	کلاس درس و نقش معلم در تدریس
۱۵۴	انواع روش‌های تدریس
۱۵۸	معرفی روش تدریس
۱۸۱	مقایسه روش‌ها
۱۸۴	دلایل تنوع روش‌های تدریس
۱۸۸	دسته‌بندی کلی از روش‌های تدریس و مرز آن
۱۹۰	تعریف تدریس یادگیری فعال
۱۹۵	مرز روش‌ها و مقایسه روش‌های فعال و غیرفعال
۲۰۱	عوامل، جهت‌گیری‌ها، ملاک‌ها و کاربرد روش‌های تدریس
۲۰۵	سخن پایانی فصل

فصل ۵

تدریس با روش سخنرانی

۲۰۹	مقدمه
۲۰۹	روش تدریس سخنرانی
۲۱۲	مراحل روش تدریس سخنرانی
۲۱۸	نقد روش سخنرانی
۲۲۱	سخن پایانی فصل

فصل ۶

تدریس به روش مباحثه

۲۲۵	مقدمه
۲۲۵	تدریس به روش مباحثه
۲۲۸	ماهیت، اهداف و پیامدهای روش مباحثه
۲۳۱	فواید، امتیازات و اصول روش مباحثه
۲۳۳	شرایط اجرای مباحثه
۲۳۶	مباحثه همراه با سخنرانی و چند پیشنهاد
۲۳۷	مراحل اجرای موفق روش مباحثه

۲۳۹	 راه‌های بسط و توسعه روش مباحثه در کلاس
۲۴۳	 مواجهه انتقادی در روش مباحثه و پاسخ به آن
۲۴۹	 سخن پایانی فصل

فصل ۷

آموزش و یادگیری به شیوه الکترونیکی

۲۵۳	 مقدمه
۲۵۳	 روش‌های آموزش و یادگیری الکترونیکی
۲۵۹	 چند رسانه‌ای و یادگیری چند رسانه‌ای
۲۶۱	 تعاریف و مزایای یادگیری الکترونیکی
۲۶۳	 تولید نرم‌افزارها و راه‌های یادگیری الکترونیکی
۲۶۴	 مدیریت یادگیری الکترونیکی
۲۶۶	 نظریه‌های یادگیری و فناوری
۲۶۷	 یادگیری معکوس
۲۷۲	 ویژگی‌های کلاس درس معکوس
۲۷۵	 آینده فناوری آموزشی
۲۷۸	 رویکرد یادگیری ترکیبی
۲۸۳	 موضوعاتی برای بحث
۲۸۶	 سخن پایانی فصل

فصل ۸

اصول تدریس

۲۸۹	 مقدمه
۲۸۹	 مفهوم اصول آموزش و تدریس
۲۹۴	 اصول ده گانه تدریس
۳۰۰	 چند نکته در کاربرد اصول
۳۰۱	 سخن پایانی فصل
۳۰۲	 سخن پایانی کتاب
۳۰۴	 منابع و مآخذ
۳۰۴	 الف) منابع فارسی
۳۲۰	 ب) منابع لاتین

مقدمه

انسان‌ها همواره در جستجوی بهترین روش‌ها هستند. به همین قیاس هر معلمی آرزومند است جامی جهان‌نما داشته باشد تا بتواند با پیش‌بینی‌های لازم به بهترین روش‌های تدریس، نتایج مطلوب و دلخواه در تدریس دست یابد. دستیابی به چنین جامی اگرچه غیرممکن است، اما نیازمند اهتمام و تلاش خرد و نظری، تأمل و اقدام مبتنی بر هنر است. البته باید اذعان نمود برای تدریس سرآمد و یا سرآمدی تدریس مول و قاعده معین و تجویز خاصی وجود ندارد، رویکرد تجویزی می‌تواند ابتکار و نوآوری را سرکوب کند، لیکن معلم می‌تواند با ارتقای آگاهی و دانش نظری تدریس، تجربه و تأمل تا حد زیادی انتظارات خود را برای تدریس اثربخش و تأثیرگذار، محقق نماید. دانش نظری، بیش از کار عملی، آگاهی، صرف تجربه به نتیجه می‌رسد، زمانی که قلمرو مفاهیم و دانش دگرگون شود، واقعیت نمی‌تواند در ابر آن دوام آورد و تدریس از این قاعده جدا نیست. باید به خاطر داشت که همواره جایی برای بهبود تدریس معلم وجود دارد. یادگیری، به عنوان برآیند تدریس نیاز به شرایط مناسب دارد. تنها در رابطه با تدریس و آموزش است که یادگیری دشوار به نظر می‌رسد و گرنه افراد بدون تلاش و کوشش خاص مرتب در حال یادگیری هستند.

مهم حفظ کیفیت آموزش با منابع محدود است. آنچه مهم دارد آن است که تلاش معلمان و فراگیران (به عبارتی جامع‌تر معلمی و یادگیری) برای ایجاد و تثبیت یادگیری پایدار است. این هدف، مستلزم شناخت روش‌ها و به کارگیری درست آن است. تدریس و یادگیری، فعالیت اصلی کلاس درس (همه فرصت‌های یادگیری در مدرسه) است و باید به باور یقینی سازماندهی و هدایت شود که به بهترین نتیجه منجر شود. رسیدن به اهداف مطلوب آموزش در تدریس، وابسته به عوامل متعددی است که از جمله دانش و اقدام حرفه‌ای معلم و دانش، نگرش و بینش معلمی است. معلمی، کنش تربیتی و حرفه‌ای است که بخش اعظم آن آگاهی از مفاهیم دانش تدریس و یادگیری چون «راهبردها» و «روش‌های تدریس» است. بدین منظور، مباحث کتاب تلاشی در جهت تبیین دانش نظری و نیز عملی آموزش (تدریس) در ۸ فصل تدوین یافته است. در فصل اول،

برداشت‌های نوین یادگیری در پرتو تحولات محیطی و تأثیری و نقش مدرسه، معلمان، فراگیران و فرآیند یاددهی- یادگیری، فصل دوم، توسعه و ابعاد بالندگی حرفه‌ای معلم، فصل سوم، ماهیت و انواع راهبردهای تدریس در فصل چهارم ماهیت، دسته‌بندی روش‌ها و عوامل مؤثر بر انتخاب روش تدریس (یاددهی- یادگیری) ارائه شده، فصل پنجم، به بررسی روش تدریس سخنرانی و فصل ششم به طرح روش تدریس از نوع مباحثه، در فصل هفتم، آموزش و یادگیری به شیوه الکترونیکی و یادگیری معکوس و در فصل هشتم، اصول چندگانه تدریس، ارائه شده است. در هر فصل، برای تأمل بیشتر پیش‌پیش‌پیش مطرح شده است که می‌تواند مبنایی برای پژوهش‌ها و مطالعات یادگیرنده در بیرون از کلاس باشد. برای مطالعه این کتاب چند پیش فرض قابل طرح است:

۱. خواننده محترم درک و درک روشنی از مفاهیم مختلف چون «تربیت»، «یادگیری»، ماهیت «آموزش»، «تدریس»، «روش‌های یادگیری»، «نظریه‌های آموزش»، «حرفه» و «حرفه‌گرایی» و «الگوهای آموزش و تدریس» دارد.

۲. تدریس مؤثر، یک اقدام پیچیده و بلند بعدی است که نیاز به دانش نظری داشته و همچنین از نظر اجتماعی، تعاملی دشوار است که بیش از هر چیز مستلزم درک تحولات محیطی و یادگیری و در نتیجه مستلزم دانش و مهارت‌هایی است که باید آن را به طور مستمر بهبود بخشید.

۳. برای تدریس، الگوها، راهبردها و روش‌های گوناگون تدوین شده است که هر یک در شرایط و موقعیت‌هایی کاربرد دارد. آگاهی معلم از انواع، ماهیت و اهمیت و مراحل اجرای آن در موقعیت‌ها، بسیار مهم است.

۴. توجه بر این نکته که تدریس فراتر از علم و هنر، یک «حرفه» است و مستلزم دانش، توانش، نگرش، تعهد و اقدام حرفه‌ای است. در فرآیند یاددهی- یادگیری (تدریس) نیز اخلاق، قضاوت و داوری‌های معلم نیز مهم است. تعالی نظام آموزشی، مستلزم اقدام و عمل فکورانه معلم است. بر اساس این مفهوم، وظیفه معلمان اجرای ساختارهای تئوریک طراحی شده نیست، بلکه خرد نهفته در عمل معلم یا عمل خردمندانه و هم‌چنین ظرفیت معلمان برای تولید دانش جدید در تدریس است. معلم، کارگزار فکوری است که باید به طور مستمر اثرات انتخاب‌ها و اعمال خود را در مورد دیگران ارزشیابی و فعالانه در جستجوی فرصت‌هایی برای رشد حرفه‌ای باشد.

مباحث کتاب بر موضوعات «تحولات محیطی»، «راهبردها»، «روش‌ها» و «اصول» تدریس متمرکز است که حاصل مطالعات و دستاوردهای علمی و تجربی در حوزه یادگیری و تدریس مؤلف در

ترم‌های متوالی دوره‌های تحصیلی کارشناسی و تحصیلات تکمیلی بوده، امید که مورد استفاده دانشجویان رشته‌های علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانش‌پژوهان، اعضای هیأت علمی، مدرّسان، معلمان و دانشجو معلمان علاقمند به مسائل یادگیری و تدریس قرار گیرد. موجب امتنان خواهد بود، خوانندگان محترم درباره این نوشتار از طریق پست الکترونیکی hpourshafei@birjand.ac.ir و یا pourshafei@yahoo.com نظرات اصلاحی ارزشمند خود را ارائه نمایند تا با اصلاح و ویرایش کار در نوبت‌های بعد، بر غنای مطالب افزوده شود.

لازم می‌دانم مراتب سپاسگزاری خود را به همکاران معزّز علمی که با نقد و نظر موجب ارتقای این اثر شده؛ دکتر صمد ایزدی، دانشیار دانشگاه مازندران و سرکار خانم دکتر پروین احمدی، دانشیار دانشگاه الزهراء تهران ابراز نمایم. همچنین تشکر نمایم از دانشجویان دوره کارشناسی ارشد و دکتری که در کلاس این درس با نکته‌سنجی و بازخوردهای لازم بر غنای این کتاب افزودند. مؤلف مراتب سپاس خود را به کارشناسان حوزه پژوهشی و انتشارات دانشگاه بیرجند و انتشارات فکر بکر اعلام و برای همه آنان آرزوی توفیق می‌نماید. هم‌چنین از زحمات خانم سمیه مزیمی‌نژاد، دانشجوی دکتری مدیریت آموزشی که در مقطعی برای بازخوانی و ویرایش متن وقت صرف نمودند، تشکر می‌کنم. امید که نتیجه مورد رضای حق تعالی و اقبال خوانندگان گرامی قرار گیرد. مهم، تلاش و تکاپوی مداوم جستجوگرانه است تا چه قبول افتد و چه در نظر آید. به سروده اقبال لاهوری:

ساحل افتاده گفت: گرچه بسی زیستم هیچ به دستم شد آه که من کیستم
موج ز خود رفته‌ای، تیز خرامید و گفت: هستم اگر من رویا گر نروم نیستم.

وَمَا تَوْفِيقِي إِلَّا بِاللَّهِ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ أُنِيبُ

توفیق من جز به [یاری] خدا نیست بر او توکل کرده‌ام و به سوی او بازمی‌گردم (هود، ۸۸).

ه.ا.ی. - رشافعی

- دانشگاه بیرجند

بهار- ۱۳۹۸